

KOSS (Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej)
Plan wynikowy do wiedzy o społeczeństwie dla klasy VIII szkoły podstawowej

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
I. KOMUNIKACJA I WSPÓŁDZIAŁANIE	
1. Człowiek – istota społeczna	
<p>Dział I pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; • wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania). 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to znaczy, że człowiek jest istotą społeczną; • zna i rozumie pojęcia: zbiorowość, społeczeństwo, wspólnota, grupa społeczna, więź społeczna i rola społeczna; • potrafi odróżnić pojęcie zbiorowość od wspólnoty; • wskazuje, do jakich wspólnot i grup należy oraz analizuje więzi, jakie go łączą z innymi ich członkami; • odróżnia potrzeby osobiste człowieka od społecznych; • podaje przykłady potrzeb społecznych oraz wyjaśnia na przykładach, jak są one zaspokajane; • wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”, „bogaty” i „biedny”), i podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji.
2. Reguły gry społecznej	
<p>Dział I pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; • wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania); • podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje i źródła norm; • rozpoznaje role społeczne, w których występuje, oraz związane z nimi oczekiwania; • wskazuje sytuacje łamania norm i określa skutki takiego postępowania; • wyjaśnia, jakie znaczenie w relacjach międzyludzkich mają: wzajemność, zaufanie i tolerancja; • określa, jakie normy są odpowiednie w danej sytuacji społecznej;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział I pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; • przedstawia różne formy zachowań asertywnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa, co to są obowiązki i z czego wynikają; • podaje przykłady obowiązków, jakie wynikają z pełnienia określonych ról społecznych; • określa, na czym polega odpowiedzialność i co to znaczy być odpowiedzialnym (za kogoś lub za coś); • wie, co to znaczy być tolerancyjnym i podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się nietolerancji; • potrafi wskazać, na czym polega bycie asertywnym w konkretnych sytuacjach i zachować się asertywnie.
<p>3. Jak zdobywać informacje i jak z nich korzystać?</p>	
<p>Dział X pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; • odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; • wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazuje główne źródła informacji, z których można czerpać wiedzę na tematy związane z życiem publicznym; • określa, z jakiego źródła informacji należy skorzystać w konkretnej sytuacji; • wyjaśnia, skąd wynikają różnice w informacjach pochodzących z różnych źródeł; • wie, jak korzystać z różnych źródeł informacji, w tym z internetu; • wyjaśnia, skąd mogą się brać różnice w interpretacji faktów; • odróżnia informacje od komentarzy; • dowodzi, jakie korzyści mogą wynikać z odróżniania opinii od faktów.
<p>4. O porozumiewaniu się i nieporozumieniach</p>	
<p>Dział I pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zasady komunikowania się; • wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji, kształtowania swojego wizerunku. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady komunikacji werbalnej i niewerbalnej; • potrafi zanalizować prosty przekaz werbalny i odczytywać intencje nadawcy komunikatu; • zna zasady uważnego słuchania; • wie, co zrobić gdy emocje przeszkadzają w porozumiewaniu się;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział I pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zasady komunikowania się; • wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji, kształtowania swojego wizerunku. 	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasady prezentowania własnego zdania; • formułuje własne opinie w sytuacjach klasowych i na piśmie; • wymienia i stosuje sposoby radzenia sobie z treścią; • wymienia czynniki utrudniające komunikację pomiędzy ludźmi; • stosuje reguły obowiązujące w wystąpieniach publicznych; • przygotowuje i prezentuje krótkie wystąpienie publiczne; • wyjaśnia, dlaczego kształtowanie swojego wizerunku jest ważne w nawiązywaniu relacji społecznych; • wymienia oraz stosuje zasady dobrej dyskusji;
5. Bez współpracy ani rusz!	
<p>Dział I pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia cechy grup społecznych; • charakteryzuje grupę koleżeńską i grupę nastawioną na realizację określonego zadania; • uzasadnia, że efektywna współpraca przynosi różne korzyści; • przedstawia różne formy współpracy w grupie. <p>Dział I pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; • uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; • przedstawia różne formy zachowań asertywnych. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa, do jakich grup należy; • potrafi przedstawić różne role grupowe i rozpoznać zachowania z nimi związane • wymienia formy współpracy w grupie; • podaje czynniki, które sprzyjają współpracy w grupie oraz ją utrudniają; • współtworzy dobre warunki do skutecznej współpracy w grupie; • rozpoznaje sytuacje wykluczania innych i podejmuje odpowiednie działania • reaguje w sytuacjach, w których nie chce zaakceptować konkretnych zachowań czy decyzji grupy.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
6. Trudne decyzje	
<p>Dział I pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; • wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potrafi określić, jakim celom i wartościom powinna służyć decyzja; • poszukuje różnych możliwych sposobów rozwiązania problemu decyzyjnego; • potrafi wskazać pozytywne i negatywne skutki poszczególnych rozwiązań; • rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; • wskazuje wady i zalety różnych sposobów podejmowania decyzji grupowych (konsensus, głosowanie, decyzja lidera) w konkretnych okolicznościach i sytuacjach decyzyjnych; • ocenia efektywność poszczególnych sposobów podejmowania decyzji.
7. Negocjacje zamiast kłótni	
<p>Dział I pkt 6.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); • przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje źródła konfliktów; • odróżnia interesy od stanowiska; • potrafi wskazać wspólne i sprzeczne interesy grupy; • wskazuje możliwe rozwiązania sporów dotyczących szkolnego życia; • zna skuteczne sposoby rozwiązywania konfliktów (negocjacje i mediacje); • zna zasady prowadzenia negocjacji i mediacji; • potrafi wskazać sposób realistyczny i sprawiedliwy rozwiązania konkretnej sytuacji konfliktowej oraz go uzasadnić; • zna różne strategie zachowań w sytuacjach konfliktowych.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
II. W RODZINIE I W SZKOLE 1. Rodzina, ach rodzina	
<p>Dział II pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną; • przedstawia rolę rodziców i osób starszych w rodzinie; • analizuje wartości ważne dla swojej rodziny. <p>Dział II pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje wpływ, jaki rodzina wywiera na dzieci; • przedstawia prawa i obowiązki dzieci w rodzinie. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • odwołując się do różnych modeli życia rodzinnego, charakteryzuje rodzinę jako małą grupę społeczną; • wyjaśnia rolę rodziny w procesie socjalizacji; • omawia funkcje pełnione przez rodzinę, ilustrując je przykładami ze swojego otoczenia; • opisuje różne modele rodziny; • przedstawia miejsce i znaczenie rodziców i osób starszych w rodzinie; • wymienia i rozumie prawa i obowiązki dzieci w rodzinie; • określa wartości, którymi kieruje się jego rodzina.
2. O gospodarstwie domowym	
<p>Dział II pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe; • wymienia główne źródła jego dochodów (z działalności zarobkowej: pracy, działalności gospodarczej, umów cywilnoprawnych oraz ze świadczeń społecznych – w powiązaniu z rodzajami ubezpieczeń społecznych). <p>Dział II pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia kategorie wydatków gospodarstwa domowego; • planuje budżet gospodarstwa domowego. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest gospodarstwo domowe, skąd czerpie swoje dochody oraz jakie ma wydatki; • opracowuje budżet wybranego gospodarstwa domowego; • znajduje informacje na temat nierówności ekonomicznych w Polsce i rozważa na przykładach różne polityki zmierzające do ich zmniejszania; • przedstawia możliwe sposoby lokowania budżetowych nadwyżek oraz radzenia sobie z deficytem.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
3. Szkoła jako wspólnota	
<p>Dział III pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia funkcje szkoły w systemie edukacji oraz strukturę polskiego systemu edukacyjnego. <p>Dział III pkt 2. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia działania samorządu uczniowskiego; • wyjaśnia, jak przeprowadzane są wybory organów samorządu szkolnego. <p>Dział III pkt. 3 Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia prawa i obowiązki ucznia; • rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; • przedstawia sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia poszczególne etapy edukacji w Polsce; • przedstawia członków społeczności szkolnej i wyjaśnia, na czym polega ich odpowiedzialność za funkcjonowanie szkoły; • wyjaśnia, co to jest samorząd uczniowski i uzasadnia, dlaczego wszyscy uczniowie i uczennice są jego członkami; • umie wskazać sprawy, jakimi może zajmować się samorząd uczniowski; • potrafi wybrać formy działania samorządu uczniowskiego odpowiednie do rodzaju sprawy; • interpretuje zapisy statutu własnej szkoły dotyczące uprawnień samorządu uczniowskiego; • wskazuje, co powinna zawierać ordynacja wyborcza do samorządu uczniowskiego; • określa cechy charakteru oraz umiejętności ucznia, które mogą mu pomóc w aktywności oraz pełnieniu funkcji w samorządzie; • wymienia prawa i obowiązki ucznia i nauczyciela; • rozpoznaje przypadki naruszenia praw uczniów i wyjaśnia, jak funkcjonuje w jego szkole system ochrony praw ucznia; • zna dokumenty dotyczące praw uczniów i potrafi odnaleźć zapisy dotyczące konkretnych sytuacji.
4. Jak żyją Polacy?	
<p>Dział III pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje oczekiwane kompetencje wybranych kategorii społeczno-zawodowych i ich miejsce na rynku pracy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: klasa społeczna, warstwa społeczna, rozwarstwienie społeczne; • charakteryzuje na przykładach wybraną warstwę społeczną i grupę zawodową; określa różnice między nią a innymi warstwami i określa dystans kulturowy i/lub ekonomiczny, jego przyczyny i skutki;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział III pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> planuje dalszą edukację, uwzględniając własne zainteresowania, zdolności i umiejętności oraz rady innych osób i sytuację na rynku pracy; rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej (np. wynikające z sytuacji demograficznej, gospodarczej, infrastrukturalnej). <p>Dział VI pkt 6. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> formułuje sądy dotyczące problemów społecznych swojej społeczności. 	<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie wyszukuje i interpretuje informacje dotyczące perspektyw życiowych młodych Polaków; wyjaśnia, z czego biorą się różnice szans życiowych, edukacyjnych i zawodowych młodych ludzi i zastanawia się, jak szkoła i władze publiczne mogą je wyrównywać; wyjaśnia, co należy wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji dotyczącej kierunku kształcenia i przyszłego zawodu; rozpoznaje i definiuje problemy dotyczący młodych ludzi w ich lokalnym środowisku oraz wspólnie z innymi szuka ich rozwiązań.
<p>III. MAŁE OJCZYZNY I WSPÓLNE PAŃSTWO 1. Tożsamości lokalne i regionalne</p>	
<p>Dział VI pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> znajduje i przedstawia podstawowe informacje o swoim regionie, wydarzenia i postaci z jego dziejów; lokalizuje własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa; rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej (np. wynikające z sytuacji demograficznej, gospodarczej, infrastrukturalnej); formułuje sądy dotyczące tych problemów. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie małej ojczyzny i odnosi je do swoich doświadczeń; wskazuje specyficzne cechy swojego regionu bądź wyjaśnia, dlaczego nie powstała (lub została zniszczona) tożsamość regionalna; określa, jaka jest relacja między poczuciem tożsamości regionalnej a poczuciem tożsamości narodowej; opracowuje folder promujący swoją gminę; prezentuje wybrane informacje dotyczące walorów swego regionu; podaje przykłady samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców; wyjaśnia, co to jest samorząd terytorialny; wyjaśnia, na przykładzie własnej miejscowości, na czym polega zasada decentralizacji oraz pomocniczości;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział VI pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia tradycje i zwyczaje swojej społeczności regionalnej. 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady ponadgminnych władz samorządowych oraz wyjaśnia, jak są wybierane; • podaje nazwę swojego powiatu i województwa i umie zlokalizować je na mapie Polski.
2. Naród i państwo	
<p>Dział VIII pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską; • przedstawia więzi z ojczyzną na własnym przykładzie. <p>Dział VIII pkt 2. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; • przedstawia warunki nabycia obywatelstwa polskiego z mocy prawa i wymienia inne formy uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; • wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela. <p>Dział VIII pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/ etniczną, państwową/ obywatelską, europejską). 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest naród i jakie główne czynniki go kształtują; • wyjaśnia, co dla niego/niej znaczy być Polakiem/Polką; • wskazuje różnice pomiędzy obywatelstwem a narodowością; • opisuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej (godło, barwy narodowe, hymn); • wymienia prawa i obowiązki obywatela zapisane w Konstytucji RP; • wyjaśnia, co to jest Polonia oraz wskazuje miejsca jej największych skupisk; • podaje przykłady podtrzymywania przez środowiska polonijne więzi z ojczyzną; • porównuje różne rodzaje tożsamości społeczno-kulturowych; • uzasadnia na przykładzie własnym oraz innych osób lub znanych postaci, jak można łączyć różne tożsamości społeczno-kulturowe i jak wzbogaca to życie jednostki, grup społecznych i narodów.
3. Mniejszości narodowe w Polsce	
<p>Dział VIII pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia mieszkające w Polsce mniejszości narodowe i etniczne, grupy posługujące się językiem regionalnym oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) i lokalizuje miejsca ich zwartego zamieszkiwania; 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to są mniejszości narodowe oraz podaje ich przykłady w Polsce; • wskazuje czynniki kształtujące naród i poczucie przynależności narodowej i etnicznej; • wskazuje różnicę między mniejszością narodową a mniejszością etniczną;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia – za Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej – prawa przysługujące etnicznym grupom mniejszościowym. <p>Dział VIII pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/ etniczną, państwową/ obywatelską, europejską); • rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom. 	<ul style="list-style-type: none"> • znajduje informacje na temat wybranej mniejszości narodowej, opracowuje je i prezentuje; • wymienia szczególne prawa przysługujące mniejszościom narodowym i uzasadnia ich potrzebę; • wyjaśnia, co to są i jak działają stereotypy oraz wskazuje, na przykładach, w jaki sposób utrudniają one relacje między ludźmi, grupami i narodami.
4. Co to znaczy być patriotą?	
<p>Dział VIII pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną – Polską; • przedstawia te więzi na własnym przykładzie. <p>Dział VIII pkt 3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej; • wyjaśnia, w czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka. <p>Dział VIII pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/ etniczną, państwową/ obywatelską, europejską); • rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym dla niego/niej polega patriotyzm; • porównuje więzi, jakie łączą ludzi z wielką i małą ojczyzną; • wyjaśnia, jaką rolę odgrywa patriotyzm w funkcjonowaniu państwa i wspólnoty narodowej; • wskazuje różnice pomiędzy postawą patriotyczną dawniej i dziś, wśród ludzi młodych i dorosłych; • podaje przykłady zachowań patriotycznych oraz pseudo-patriotycznych we współczesnej Polsce i świecie; • wskazuje różnice między postawą patriotyczną a nacjonalistyczną i szowinistyczną.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
5. Cień Zagłady	
<p>Dział VIII pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • odróżnia i porównuje przejawy patriotyzmu z przejawami nacjonalizmu i szowinizmu; • wskazuje przykłady skrajnego nacjonalizmu we współczesnej Polsce i świecie, w tym we własnym otoczeniu i w mediach społecznościowych; • wskazuje, odwołując się do Holokaustu, jakie mogą być konsekwencje skrajnego nacjonalizmu • potrafi przeciwstawić się zachowaniom ksenofobicznym i nacjonalistycznym w swoim otoczeniu, w klasie, społeczności lokalnej i mediach społecznościowych..
IV. PRAWA CZŁOWIEKA, TWOJE PRAWA 1. Prawo i rządy prawa	
<p>Dział IV pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka; • wymienia prawa i wolności osobiste zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. <p>Dział IV pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia prawa i wolności polityczne zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; • wykazuje, że dzięki nim człowiek może mieć wpływ na życie publiczne. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • odróżnia normy prawne od innych rodzajów norm; • wyjaśnia, co to jest prawo i do czego służy; • wykazuje, w jaki sposób prawo reguluje działania organów władzy; • wyszukuje w Konstytucji RP prawa i wolności polityczne oraz osobiste i podaje ich przykłady z życia codziennego; • wyjaśnia, jak prawa i wolności zapisane w Konstytucji RP zapewniają obywatelom wpływ na życie publiczne.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
2. O prawach przyrodzonych	
<p>Dział IV pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; • wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; • analizuje sformułowania preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia krótko genezę praw człowieka, odwołując się do pojęcia godności ludzkiej; • wyjaśnia, czym są prawa naturalne; • wymienia najważniejsze prawa człowieka; • wyjaśnia różnicę pomiędzy prawami a wolnościami człowieka; • podaje przykłady praw i wolności, które powinny znaleźć się w konstytucji demokratycznego państwa; • interpretuje wybrane zapisy prawne określające prawa i wolności człowieka; • wyjaśnia znaczenie sformułowań zawartych w preambule Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka; • uzasadnia, dlaczego prawa człowieka przysługują wszystkim ludziom na całym świecie; • wymienia najważniejsze dokumenty określające prawa człowieka; • wymienia konstytucyjne kategorie praw człowieka; • wyjaśnia, na czym polega powszechność, przyrodzoność nienaruszalność i niezbywalność praw człowieka.
3. Na straży wolności i praw	
<p>Dział IV pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka; • przedstawia cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci. <p>Dział IV pkt 6.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa, na czym polega naruszanie praw człowieka przez władzę; • wymienia konstytucyjne organy ochrony praw i wolności w Polsce; • określa rolę Rzecznika Praw Obywatelskich, wyszukuje i podaje przykłady jego działań; • określa zasady, na których opierają swoje działania organizacje społeczne zajmujące się obroną praw człowieka; • podaje ich główne cele i metody działania oraz ilustruje je przykładami konkretnych działań;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań. <p>Dział IV pkt 7.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; • uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości. 	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia organizacje pozarządowe od instytucji państwowych zajmujących się ochroną praw człowieka; • uzasadnia potrzebę istnienia specjalnych organów powołanych do strzeżenia prawa i wolności; • uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawisku braku tolerancji wobec różnych mniejszości; • omawia na przykładach skuteczność działań instytucji oraz organizacji chroniących prawa człowieka w najbliższej okolicy, w Polsce i na świecie.
4. Jakie prawa mają dzieci?	
<p>Dział III pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia prawa i obowiązki ucznia; • rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; • przedstawia sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone. <p>Dział IV pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia prawa dzieci i analizuje przepisy Konwencji o prawach dziecka. <p>Dział IV pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka; • przedstawia cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe prawa dziecka zapisane w Konwencji o prawach dziecka; • umie wytłumaczyć, co oznaczają wybrane prawa; • umie określić, kiedy prawa dziecka są łamane; • zna instytucje, do których może się zwrócić dziecko w wypadku naruszenia jego praw; • wymienia cele UNICEF oraz podaje przykłady podejmowanych przez niego działań; • określa rolę Rzecznika Praw Dziecka, wyszukuje i podaje przykłady jego działań; • wyjaśnia, w jaki sposób przestrzeganie praw dziecka wpływa na ich prawidłowy rozwój; • wyjaśnia, jak należy się zachować w sytuacji łamania praw dziecka i ucznia.
5. O przemoc i odpowiedzialności	
<p>Dział V pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa, na czym polega odpowiedzialność i co to znaczy być za coś odpowiedzialnym;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych;</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach. <p>Dział V pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wyjaśnia, jak należy na nią reagować. <p>Dział V pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie wykroczeń i przestępstw. <p>Dział V pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami. 	<ul style="list-style-type: none"> wie, na czym polega przemoc fizyczna i psychiczna, rozpoznaje ich przejawy; rozumie, jak przemoc wpływa na człowieka (agresora i ofiarę); wie, do jakich instytucji może się zwrócić, kiedy jest świadkiem lub ofiarą agresji; zna korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z internetu; zna sposoby reagowania na przemoc w internecie; wyjaśnia, dlaczego nieletni podlega szczególnej ochronie prawnej w postępowaniu w sprawach karnych; wie, kto w świetle prawa jest osobą nieletnią; wymienia prawa przysługujące nieletnim w kontakcie z policją; wymienia przykłady kar stosowanych wobec nieletnich; formułuje swoje stanowisko w sporze „karać czy wychowywać”.
<p>V. NASZ SAMORZĄD LOKALNY</p> <p>1. Jakie są zadania samorządu lokalnego?</p>	
<p>Dział VI pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia zadania samorządu gminnego; przedstawia główne źródła przychodów i kierunki wydatków w budżecie gminy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, czym jest samorząd terytorialny; wymienia przykłady zadań samorządu gminnego oraz ocenia sposoby ich realizacji przez władze; wymienia kilka przykładów zadań, jakie są realizowane przez władze powiatu i województwa;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział VI pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście/dzielnicy); • przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; • podaje uprawnienia organów samorządu gminnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje, co wchodzi w skład majątku gminy; • wyjaśnia, co to jest budżet gminy; • wyjaśnia, skąd gmina bierze fundusze na realizację swoich zadań; • podaje przykłady dochodów i wydatków gminy; • opisuje, jak podejmowane są przez władze gminy decyzje w sprawie budżetu.
2. Z wizytą w urzędzie gminy, powiatu i urzędzie marszałkowskim	
<p>Dział VI pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia, jak zorganizowany jest urząd gminy (miasta/dzielnicy); • podaje, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy; • przedstawia możliwości załatwienia spraw poprzez e-urząd; posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wniosek o wydanie tymczasowego dowodu osobistego. <p>Dział VII pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje, w jakim wydziale starostwa powiatowego można załatwić wybrane sprawy; • posługuje się formularzami urzędowymi – wypełnia wniosek o paszport (delegatura urzędu wojewódzkiego). 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazuje, gdzie mieści się urząd gminy i urząd powiatu oraz podaje przykłady spraw, które można tam załatwić; • uzyskuje w urzędzie informacje dotyczące procedury załatwiania wybranej sprawy; • formułuje kilka praktycznych rad dotyczących załatwiania spraw urzędowych; • wie, jakie sprawy można załatwić za pośrednictwem e-urzędu; • wypełnia wniosek o wydanie tymczasowego dowodu osobistego i paszportu; • wymienia i ilustruje przykładami zasady etyki urzędnika administracji samorządowej; • wyjaśnia, dlaczego przestrzeganie zasad etyki jest konieczne dla sprawnego funkcjonowania samorządu lokalnego.
3. Kto rządzi w gminie, powiecie, województwie?	
<p>Dział VI pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście/dzielnicy); • przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; • podaje uprawnienia organów stanowiących i wykonawczych w gminie (mieście/dzielnicy). 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia organy władzy samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego; • przedstawia zasady wyboru lub powoływania oraz sposoby odwoływania organów władz w gminie, powiecie i województwie; • podaje, kto pełni funkcje wójta/burmistrza/prezydenta miasta i przewodniczącego rady gminy/miasta;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział VI pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje, kto pełni funkcje wójta/burmistrza/prezydenta miasta i przewodniczącego rady gminy/miasta; • znajduje w mediach lokalnych informacje na temat publicznych działań osób pełniących funkcje w organach samorządu terytorialnego. <p>Dział VII pkt 2. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia zadania samorządu powiatowego i województwa. 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia znaczenie wyborów samorządowych; • wyjaśnia, na czym polega kampania wyborcza; • tworzy miniprogram wyborczy, w którym uwzględnia potrzeby swojej gminy; • wymienia sposoby, za pomocą których obywatele/lki mogą wpływać na decyzje władz lokalnych oraz ocenia ich przydatność w konkretnych sytuacjach.
<p>VI. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA 1. Obywatel – kto to taki?</p>	
<p>Dział IX pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje cnoty obywatelskie (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna); • wykazuje, odwołując się do działań wybitnych Polaków, znaczenie ich urzeczywistnienia dla pożytku publicznego. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób zostajemy obywatelami w Polsce i w innych krajach; • wymienia i wyjaśnia uprawnienia i obowiązki obywatela/lki RP; • wymienia najważniejsze cnoty obywatelskie i wyjaśnia ich znaczenie dla wspólnot lokalnych, społeczeństwa i państwa; • odwołując się do konkretnych postaci, charakteryzuje postawę dobrego obywatela i zastanawia się, które z tych cech chciałby w sobie rozwinąć.
<p>2. Jak obywatele uczestniczą w życiu publicznym?</p>	
<p>Dział IX pkt 3. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; • wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności wolontariuszy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje cele i zasady wybranej formy aktywności obywatelskiej; • uzasadnia znaczenie inicjatyw obywatelskich dla rozwoju demokracji; • rozpoznaje różne formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział IX pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; • rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań. 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne podmioty życia publicznego; • wyjaśnia, dlaczego ważne jest przestrzeganie zasad etycznych przez poszczególne podmioty życia publicznego; • podaje przykłady sytuacji, w których obywatele wywierają wpływ na decyzje władz lokalnych, państwowych czy międzynarodowych; • formułuje argumenty przekonujące obywateli do aktywności publicznej.
3. Stowarzyszenie, czyli razem różniej	
<p>Dział IX pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; • wykazuje, że działalność tego typu prowadzi do realizacji różnorodnych potrzeb. <p>Dział IX pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/miasta. <p>Dział IX pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; • rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest stowarzyszenie; • podaje przykłady działań lokalnych organizacji pozarządowych; • odwołując się do konkretnych przykładów, wyjaśnia dlaczego stowarzyszenia odgrywają tak wielką rolę w społeczeństwie demokratycznym; • przedstawia warunki, jakie trzeba spełnić, aby założyć stowarzyszenie; • wyjaśnia, na czym polega praca wolontariuszy; • wie, co to jest budżet obywatelski; • podaje przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich; • wie, co to jest młodzieżowa rada miasta/gminy; • omawia przedsięwzięcia podjęte przez młodzieżową radę miasta/gminy (cel, podjęte działania, skutki); • przedstawia cele zakładania związków zawodowych, ich podstawowe zadania i sposoby działania.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
4. Opinia, z którą trzeba się liczyć	
<p>Dział X pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; • wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa. <p>Dział X pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje znaczenie opinii publicznej; • znajduje w internecie komunikaty z badań opinii publicznej oraz odczytuje i interpretuje proste wyniki takich badań. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest opinia publiczna i określa, jaką pełni funkcję w państwie demokratycznym; • wskazuje czynniki odgrywające rolę w kształtowaniu opinii publicznej; • przedstawia sposoby badania opinii publicznej; • odczytuje i interpretuje wyniki wybranego sondażu opinii publicznej.
5. Środki masowego przekazu – czwarta władza?	
<p>Dział X pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; • wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa. <p>Dział X pkt 2. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; • odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; • wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy. <p>Dział X pkt 3. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia funkcje reklamy i krytycznie analizuje wybrany przekaz reklamowy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę środków masowego przekazu w ustroju demokratycznym; • wyjaśnia, w jaki sposób media informują społeczeństwo oraz kontrolują władzę, wpływając na opinię publiczną; • podaje podstawowe różnice między funkcjonowaniem mediów w systemie demokratycznym i niedemokratycznym; • opisuje, na czym polega i z czego wynika stronniczość przekazu oraz jak się przed nią bronić; • porównuje konkretne informacje przedstawione w różnych mediach; • wyjaśnia, co to jest reklama oraz przedstawia jej najważniejsze funkcje; • wskazuje różnice między kampanią społeczną a komercyjną; • wskazuje, na wybranych przykładach, techniki perswazyjne stosowane przez twórców reklam; • wyjaśnia, dlaczego pluralizm mediów jest tak ważny; • porównuje sposoby relacjonowania danego wydarzenia przez różne media;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział X pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wskazuje cele kampanii społecznych; analizuje materiały z wybranej kampanii tego rodzaju. 	<ul style="list-style-type: none"> podaje podstawowe zasady etyki dziennikarskiej; dokonuje krytycznej analizy wybranej reklamy i kampanii społecznej.
6. Inwazja „fejków”	
<p>Dział X pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie pojęcia „fake news”; wyjaśnia znaczenie mediów społecznościowych we współczesnym świecie; wyjaśnia, jak rozprzestrzeniają się fałszywe wiadomości i jaki mają wpływ na zachowanie obywateli; wie, co zrobić, aby nie stać się ofiarą „fejków” i nie ulegać propagandzie oraz celowej dezinformacji.
VII. PAŃSTWO DEMOKRATYCZNE	
1. Różne oblicza państwa	
<p>Dział XI pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym zajmuje się władza państwowa. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, co to jest państwo i jakie pełni funkcje; porównuje sytuację obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym; podaje przykład państwa demokratycznego, autorytarnego i totalitarnego; wskazuje źródła władzy państwowej.
2. Demokracja – co to takiego?	
<p>Dział IV pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie „demokracja”; wymienia podstawowe wartości demokratyczne i określa ich znaczenie w życiu jednostki i państwa;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka. <p>Dział XI pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę suwerenności narodu; • przedstawia sprawy, które mogą być poddane pod referendum; • wymienia referenda ogólnokrajowe, których wyniki były wiążące, oraz referenda lokalne we własnej społeczności, które były ważne. <p>Dział XI pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę przedstawicielstwa (demokracji pośredniej); • przedstawia zasady wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady działania i najważniejsze kompetencje izb parlamentu. 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia typy demokracji oraz wskazuje różnice pomiędzy nimi; • wskazuje najważniejsze zasady obowiązujące w demokracji oraz różnice pomiędzy nimi; • wyjaśnia, co to są prawa człowieka oraz dlaczego państwo demokratyczne powinno ich przestrzegać; • wyjaśnia zasadę suwerenności narodu i przedstawicielstwa oraz przedstawia ich funkcjonowanie w Polsce. • wymienia podstawowe formy demokracji bezpośredniej w Polsce; • wyjaśnia na przykładach ze swojej szkoły, miejscowości, kraju oraz świata, w czym przejawiać się może troska o dobro wspólne.
3. Rola konstytucji w państwie	
<p>Dział VIII pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje symbole Rzeczypospolitej Polskiej; • wyjaśnia, czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka. <p>Dział XI pkt 7.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; • podaje szczególne cechy konstytucji; • znajduje w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przepisy dotyczące wskazanej kwestii; • podaje kompetencje Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, dlaczego konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w państwie i wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; • wymienia podstawowe funkcje konstytucji; • wyjaśnia, czym różni się Konstytucja RP od innych źródeł powszechnie obowiązującego prawa; • wskazuje obszary życia społecznego, które reguluje konstytucja i wyszukuje w ustawie zasadniczej przepisy dotyczące wybranych kwestii; • wskazuje zasady uchwalania konstytucji w Polsce oraz wyjaśnia, w jaki sposób można ją zmienić; • przedstawia przykłady sprawy, w których orzeka Trybunał Konstytucyjny; • zna symbole państwowe Rzeczypospolitej Polskiej.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
4. Zasady ustroju Polski	
<p>Dział XI pkt 2.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę suwerenności narodu; • przedstawia sprawy, które mogą być poddane pod referendum; • wymienia referenda ogólnokrajowe, których wyniki były wiążące, oraz referenda lokalne we własnej społeczności, które były ważne. <p>Dział XI pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę pluralizmu politycznego; • wymienia partie polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej oraz w organach stanowiących samorządu terytorialnego; • przedstawia cele działania partii politycznych oraz wykazuje, że konkurują one w życiu publicznym; • znajduje informacje na temat działań wybranej partii (jej struktur regionalnych lub centralnych). <p>Dział XI pkt 6.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę państwa prawa, w tym zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów; • wyjaśnia podział na sądy powszechne i administracyjne oraz zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego; • przedstawia, w jakich sprawach orzeka sąd rejonowy. <p>Dział XI pkt 8.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę trójpodziału władzy; 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia najważniejsze zasady ustroju RP; • wyjaśnia, na czym polegają podstawowe zasady ustrojowe: trójpodziału władzy, pluralizmu politycznego, suwerenności narodu; • określa, w czym przejawia się w praktyce zasada suwerenności narodu; • wyjaśnia, na przykładzie państwa polskiego, na czym polega trójpodział władzy; • określa główne kompetencje władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej w Polsce; • wskazuje przykłady pluralizmu politycznego w Polsce; • przedstawia sprawy, które mogą być poddane referendum i wyszukuje przykłady referendów ogólnokrajowych i lokalnych, których wyniki były wiążące.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<ul style="list-style-type: none"> • objaśnia konieczność poparcia większości sejmowej dla Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej (bądź jej działań); • przedstawia podstawowe kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; • podaje imiona i nazwiska urzędujących prezesa i wiceprezesów Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny. 	
5. Jak działa parlament?	
<p>Dział XI pkt 3.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę przedstawicielstwa (demokracji pośredniej); • przedstawia zasady wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady działania i najważniejsze kompetencje izb parlamentu. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje zasady wyboru do Sejmu RP; • wskazuje różnice między ordynacją większościową a proporcjonalną; • wyjaśnia, co oznaczają terminy: wybory powszechne, bezpośrednie, równe, głosowanie tajne; • określa podstawowe kompetencje parlamentu (Sejmu i Senatu); • przedstawia na przykładzie procedurę uchwalania ustawy; • określa, jaka rolę pełni w parlamencie opozycja; • wymienia główne funkcje sprawowane w Sejmie i Senacie; • określa, jaka rolę w procesie stanowienia prawa odgrywają Sejm, Senat, Prezydent RP; • przygotowuje i przedstawia krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.
6. Prezydent i rząd, czyli władza wykonawcza w Polsce	
<p>Dział XI pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę republikańskiej formy rządu; • przedstawia sposób wyboru i podstawowe kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej; 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jaką rolę w polskim systemie politycznym sprawują prezydent i rząd; • określa, kto dokonuje wyboru prezydenta i jak można go odwołać oraz wymienia jego główne uprawnienia; • określa, kto desygnuje premiera, kto go zatwierdza oraz jakie są główne uprawnienia rządu.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<ul style="list-style-type: none"> znajduje informacje o życiorysie politycznym osób pełniących ten urząd, które wybrano w wyborach powszechnych, oraz o działaniach urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. <p>Dział XI pkt 8.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia podstawowe kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; podaje imiona i nazwiska urzędujących prezesa i wiceprezesów Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie mają wpływ na życie jego rodziny. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje podstawowe zależności pomiędzy parlamentem, prezydentem, rządem i wyborcami; podaje nazwisko premiera i wybranych ministrów; znajduje i opracowuje informacje dotyczące pracy rządu i działań urzędującego prezydenta; wyjaśnia, na czym polega funkcja kontrolna Sejmu wobec Rady Ministrów; wyszukuje i prezentuje informacje na temat zakresu działań wybranego ministerstwa; wyjaśnia, w jaki sposób decyzje podejmowane w wybranym ministerstwie wpływają na życie jego rodziny; przedstawia strukturę administracji rządowej i odróżnia organy samorządowe od rządowych ; wie, w jakim celu powołano w Polsce służbę cywilną.
7. Wymierzając sprawiedliwość	
<p>Dział XI pkt 6.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zasadę państwa prawa, w tym zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów; wyjaśnia podział na sądy powszechne i administracyjne oraz zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego; przedstawia w jakich sprawach orzeka sąd rejonowy. <p>Dział XI pkt 7.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zasadę konstytucjonalizmu; podaje szczególne cechy konstytucji; znajduje w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przepisy dotyczące wskazanej kwestii; podaje kompetencje Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zasadę niezawisłości sędziowskiej; opisuje strukturę sądownictwa powszechnego w Polsce; podaje przykłady spraw, którymi zajmują się sądy rejonowe; wskazuje dziedziny życia, których dotyczą poszczególne gałęzie prawa; wyjaśnia, czym zajmuje się Trybunał Konstytucyjny, a czym Trybunał Stanu; wymienia konstytucyjne organy, które kontrolują działania władz; zna zadania prokuratury i policji.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
8. Na scenie politycznej	
<p>Dział XI pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia partie polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej oraz w organach stanowiących samorządu terytorialnego; • przedstawia cele działania partii politycznych oraz wykazuje, że konkurują one w życiu publicznym; • znajduje informacje na temat działań wybranej partii (jej struktur regionalnych lub centralnych). 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to są partie polityczne i dlaczego powstają; • określa, jakie zasady prawne regulują działalność partii politycznych w Polsce; • wskazuje, czym różnią się od siebie programy ugrupowań prawicowych, lewicowych i centrowych; • wymienia najważniejsze partie obecne na polskiej scenie politycznej i ich czołowych przedstawicieli; • odróżnia system wielopartyjny od dwupartyjnego; • wie, na czym polega populizm, mediokracja i korupcja.
VIII. POLSKA W ŚWIECIE, POLSKA W EUROPIE	
1. Silna Polska w świecie	
<p>Dział XII pkt 4.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, kto prowadzi w państwie polskim politykę zagraniczną; • charakteryzuje główne kierunki i cele polityki zagranicznej Polski; • opisuje, na wybranym przykładzie, relacje Polski z innym państwem; • odróżnia zadania ambasadora od zadań konsula; • wskazuje na mapie sąsiadów Polski oraz krótko charakteryzuje relacje między nimi a Polską.
2. NATO, czyli nasi sojusznicy	
<p>Dział XII pkt 1.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje, na przykładach, jak realizowana jest polityka obronna Polski; • wyjaśnia, dlaczego powstało NATO oraz jakie są jego główne zadania;

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
<p>Dział XII pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jakie znaczenie dla bezpieczeństwa Polski ma nasz udział w NATO; • podaje przykłady misji pokojowych i operacji militarnych, w których biorą udział polscy żołnierze; • przedstawia własne stanowisko na temat udziału Polski w operacjach NATO.
<p>3. Wspólna Europa – jak i po co?</p>	
<p>Dział XII pkt 2. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia cele działania Unii Europejskiej; • znajduje informacje o życiorysie politycznym Ojców Europy oraz obywateli polskich pełniących ważne funkcje w instytucjach unijnych. <p>Dział XII pkt 3. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących; • znajduje informacje o wykorzystaniu funduszy unijnych w swojej gminie lub swoim regionie. <p>Dział XII pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jakim celu powstała Unia Europejska oraz wskazuje jej współczesne zadania; • wyszukuje informacje o „Ojcach Założycielach” UE; • wymienia główne etapy jednoczenia się Europy; • wymienia kraje należące do UE oraz te, które chciałyby do niej wstąpić i wskazuje je na mapie; • przedstawia własne stanowisko na temat dalszego rozszerzania Unii; • określa, jakie problemy stają dziś przed państwami UE; • wymienia najważniejsze instytucje UE oraz krótko określa ich zadania; • wskazuje główne źródła finansowania oraz wydatki UE; • wyjaśnia, z jakimi uprawnieniami i obowiązkami wiąże się obywatelstwo unijne; • formułuje i przedstawia własne zdanie na temat korzyści wynikających dla Polski z członkostwa w UE; • podaje datę wstąpienia Polski do UE; • wyszukuje, porządkuje i prezentuje informacje dotyczące korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorców i instytucje; • wyszukuje i prezentuje informacje o obywatelach polskich pełniących ważne funkcje w instytucjach unijnych.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
4. Narody Zjednoczone	
<p>Dział XII pkt 1. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia cele i przejawy działania Organizacji Narodów Zjednoczonych i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego. <p>Dział XII pkt 4. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia działalność Polski w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej i Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego. <p>Dział XII pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, jaką rolę we współczesnym świecie odgrywają organizacje międzynarodowe; przedstawia cele, metody działania oraz najważniejsze organy ONZ; opisuje, czym zajmują się organizacje międzynarodowe działające przy ONZ; opisuje kilka sytuacji, w których ONZ pomogła w rozwiązaniu międzynarodowego konfliktu oraz usuwaniu skutków katastrof humanitarnych; wyjaśnia, kim są uchodźcy oraz na przykładach charakteryzuje ich sytuację w Polsce, w Europie i na świecie.
5. Kraje bogate, kraje biedne	
<p>Dział XII pkt 5. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> wskazuje różnice między krajami globalnego Południa i globalnej Północy; wskazuje na mapie kilka krajów zaliczanych do bogatej Północy i do biednego Południa; uzasadnia zależność krajów Południa od krajów Północy oraz ich mieszkańców; wskazuje i uzasadnia działania, które można podejmować, by poprawić sytuację mieszkańców globalnego Południa; poszukuje i przedstawia informacje na temat polskich organizacji pozarządowych niosących pomoc humanitarną i rozwojową mieszkańcom krajów ubogich.

PODSTAWA PROGRAMOWA	ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ
6. Globalizacja, czyli nawzajem od siebie zależymy	
<p>Dział XII pkt 5.</p> <p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; • rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie. 	<p>Uczeń/Uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega zjawisko globalizacji oraz podaje jej przykłady; • wymienia i ilustruje przykładami pozytywne i negatywne skutki globalizacji; • wskazuje, na przykładzie codziennego życia, przykłady zależności pomiędzy sobą a światem; • podaje przykłady naszych codziennych zachowań, które mogą wpływać na życie innych ludzi oraz losy całego świata; • wymienia główne problemy współczesnego świata, które jego/jej zdaniem zagrażają pokojowi, dobrobytowi i przetrwaniu ludzkości.